

komunikaciji i proklinjanju, o zakletvi, o starozavjetnim knjigama itd. (str. 245—246). Pisac ove knjige iznosi na vidjelo i neke historičarima nepoznate činjenice. Medievistima nije poznato da je fra Jakov u govoru »O imenu Isusovu« napisao: »Quando predicabam in Bosona et baptizabam, ubi populus adorabat homines pro diis atque numquam edebant carnem, ova et caseos« (str. 250—251).

Uz mnoge pohvale koje idu na račun pisca ove knjige, čini nam se da je on mogao izbjeći neka suvišna ponavljanja. Osim toga, naslov »Errores patarenorum bosnensium« ne spada u »opera dubia« (str. 277) nego u »opera spuria« (str. 278).

F. Sanjek

ROBERT R. BELL, L'Esperienza prematrimoniale nella società in trasformazione (prijevod s engleskog), izd. Gherardo Casini, Roma 1969, 265 str.

U knjizi pod gornjim naslovom Robert R. Bell, profesor sociologije na Temple University u Sjedinjenim Američkim Državama, uzevši u obzir istraživanja Kinseyja, Reissa i ostalih američkih stručnjaka, prikazuje razvoj seksualnih običaja kod mlađih američkih generacija u posljednjih pedesetak godina.

Knjiga ima šest poglavlja:

U prvom autor daje povijesni pregled razvoja američke obitelji. Svoja izlaganja počinje s kolonijalnim razdobljem. Najbitnija oznaka američkog društva tog vremena jest patrijarhalni oblik obitelji u kojem dominira muškarac. Tome su doprinijeli seksualni puritanizam Nove Engleske, koji zahtijeva uzdržljivost prije braka obaju partnera, i kolonijalne zajednice Juga, koje propagiraju seksualnu slobodu za muškarce a uzdržljivost za ženu.

U razdoblju između revolucije i američkog građanskog rata (1770—1860) žena mora podnijeti najveća ograničenja svoje slobode. Iz toga doba potječe i dogovor o promica-

nju deklaracije o pravima američke žene.

U vremenu između građanskog i prvog svjetskog rata u američkoj obitelji prevladava još uvijek izrazito patrijarhalno gledanje. Zbog brojnih pothvata u društvenom životu i zbog svoje seksualne aktivnosti muškarci su mislili da bi i u vladanju trebali imati veća prava od žena, što bi im dalo i niz drugih za ženu neshvatljivih povlastica.

U razdoblju između dva svjetska rata u Americi prevladava protestantska etika, ali se istodobno pojavljuje nova društvena snaga, tj. zajednice intelektualaca, koje uporno tvrde da je zapadna civilizacija utemeljena na zamišljenim vrednotama koje su već preživjele. S obzirom na seksualnost, intelektualni se pokret zasniva na freudovskim poimanjima. Dvadesetih godina ovoga stoljeća izgledalo je da su mnoga tumačenja Freudove misli znanstveno dokazala zastarjelost propisa tradicionalnog morala, pa su i mnogi intelektualci univerzalističko evanđelje zamijenili freudovskim.

R. Bell istražuje nadalje pojedine društvene snage koje utječu na moralne vrednote i predbračne spolne odnose u razdoblju koje se proteže od drugog svjetskog rata do naših dana.

Pisac primjećuje da u pogledu spolnih odnosa pojedine vjere (religije) i zakonski propisi nemaju više onakva utjecaja kao prije. Osobito je zanimljiv njegov osvrt na »prava« suvremene žene. Oslanjajući se na Kinseyjeva znanstvena istraživanja, autor tvrdi da su biološke razlike između muškarca i žene razmjerno neznatne i da se primjećuje sve snažnija težnja za jednakošću prava u spolnom životu. Na kraju poglavlja riječ je i o predbračnim spolnim odnosima kod drugih civilizacija.

U trećem poglavlju pisac govori o sadašnjim predbračnim spolnim odnosima u Sjedinjenim Američkim Državama i tvrdi da oni, budući da su pod utjecajem brojnih i različ-

tih društvenih snaga, nisu jasno određeni i često izgledaju zamršeni. Važan doprinos u razjašnjenju dotične problematike dala su istraživanja I. L. Reissa. Prema rezultatima tih istraživanja u američkom društvu postoje dvije osnovne vrste predbračnih spolnih odnosa, ovisnih prema određenim moralnim stavovima: prva vrsta svoju pažnju usredotočuje na tjelesnu komponentu, veličajući pri tom anatomske i fiziološke značajke svake seksualne privlačnosti; druga vrsta pravi određeno skretanje prema duhovnim vidicima, naglašujući važnost osjećajne povezanosti s osobom s kojom će kasnije biti izvršen spolni čin. R. Bell govori da različite studije jasno pokazuju postojanje vidnih razlika u seksualnim odnosima mladih neoženjenih parova od odnosa koje primjenjuju odrasli. U pitanju predbračnih spolnih odnosa kod mlađeg naraštaja primijećena je veća sloboda nego kod starije generacije.

Četvrto poglavlje govori o nekim općim vidovima predbračnog spolnog odnosa. Riječ je o različitim predbračnim spolnim izljevima, kao što su masturbacija, noćni sni, homoseksualnost, predbračni »petting« itd. Osim toga, govori se i o iskustvu predbračnog spolnog općenja s posebnim osvrtom na probleme krivnje i grižnje savjesti. Autor iznosi i neke razlike među odnosima muškarca i žene s obzirom na predbračne spolne odnose, predbračnu spolnu intimnost i stupnjeve udvaranja. Na kraju pisac spominje neke činjenice koje djeluju na spolno iskustvo tokom zaruka.

Stalež, vjera i rasa imaju također svoj utjecaj na predbračne spolne odnose. O tome autor govori u petom poglavlju svoje knjige, ističući kako različiti društveni staleži imaju i različita shvaćanja i različito ostvaruju predbračnu spolnost. Riječ je također o problemu predbračnih spolnih odnosa u američkih Crnaca. R. Bell, naime, tvrdi da su manje razvijeni crnački staleži skloni slobodnije gledati na iskustva predbračne ljubavi koja je sama sebi svr-

hom, ne misleći pri tom na moguću trudnoću.

Što se tiče vjere, autor misli da ona i danas u Sjedinjenim Američkim Državama ostaje najjača institucionalna organizacija koja izravno utječe na stavove i pojedinačno spolno ponašanje, iako drži da će ona s vremenom, kao i stalež i rasa, imati sve manji utjecaj i na pojedinačne i na zajedničke vrednote, i na intimno predbračno spolno ponašanje, ali pretpostavlja da te činjenice ipak neće potpuno izgubiti svoje značenje.

U zadnjem poglavlju govori se o izvanbračnoj i pobračnoj seksualnoj aktivnosti, pokazujući da se predbračne vrijednosti primjenjuju također i na pobračne odnose. Autor naglašuje da njegova tvrdnja vrijedi bez obzira na razlog zbog kojega je neka bračna zajednica prestala postojati, kao npr. smrt jednog bračnog druga, civilna rastava itd.

U zaključku pisac iznosi svoja osobna zapažanja ističući pri tom neke socijalne promjene u životu mladeži. Danas se osjeća vidljivo udaljšavanje od obitelji, zato da bi se približilo mladeži iste dobi. Ova promjena ne znači smanjenje društvenog nadzora nad mladima, nego samo promjenu: nadzor prelazi od obitelji na grupu vršnjaka. Drugi znak promjena je činjenica što se nekada opasnost od nebračne trudnoće smatrala valjanim razlogom da se ne upušta u spolni odnos prije braka, a danas se spolno općenje želi radi njega samoga, a ne radi djeteta. R. Bell opaža da je američko društvo, što se tiče spolnosti, obilježeno zbrkom, oprekama i licemjerstvima (str. 256). U zaključnom dijelu autor ističe da je nakana njegove knjige, bez obzira na kritike upućene pojedinim stavkama a u prilog predbračne čistoće, istraživanje stvarnih činjenica ne opredjeljujući se ni za ni protiv predbračne čistoće.

Najvažniji zaključci tih istraživanja bili bi sljedeći:

a) Počevši od razdoblja nakon prvog svjetskog rata nema dokaza koji

bi pokazivali veću učestalost predbračnih spolnih odnosa.

b) Moralne su se vrednote izmijenile do te mjere da mnoge današnje djevojke prihvaćaju predbračne spolne odnose ako u mladića nalaze barem neki osjećaj obveze u odnosu na budući brak.

c) Za tradicionalni moral predbračne čistoće od posebne je važnosti sve veća spoznaja o vezi između spolnih odnosa prije braka i spolnog općenja i ponašanja u braku.

d) Na vrednote i predbračno ponašanje znatno utječu društvene razlike, odgoj, rasa i vjera.

Na kraju autor govori o predbračnim spolnim odnosima u budućnosti. Tvrdi da će ti odnosi, ako se u američkom društvu nešto nepredviđeno ne dogodi, stalno napredovati.

Evo i nekoliko osobnih primjedbi:

R. Bell daje dobar povijesni prikaz razvoja američke obitelji, ističući kako su razni sociološki uvjeti imali određen utjecaj u tom razvoju.

Pozitivna je činjenica i to što se pisac u svojim sociološko-moralnim prikazima obazire na znanstvena dostignuća Kinseyja, Reissa i drugih.

Autor iznad svega želi pokazati kako danas stoje stvari u pogledu predbračnih spolnih odnosa. U tom smislu ističe nedostatak logičnosti kod mnogih Amerikanaca, koji u teoriji prihvaćaju klasične moralne norme, ali njihov praktični život ne doseže ono što zastupaju u teoriji.

R. Bell želi opravdati prakticiranje predbračnih spolnih odnosa kao jednu od pozitivnih stvari, dok napuštanje moralnih zasada prikazuje kao napredak suvremenog društvenog života.

Opći je utisak da se pisac previše pouzda u empiričko iskustvo s jedne, a pokazuje stanovitu nepodnošljivost prema vjerskim načelima s druge strane.

Veliku pažnju posvećuje fiziološkom dijelu ljudske osobe, a zaboravlja na ostale, tj. na duhovne vrednote. Da bi se spolni čin mogao potpuno ostvariti, potrebno je da između muškarca i žene postoji potpuno uzajamno fiziološko-duhovno jedin-

stvo, a ono se može ostvariti samo u i preko braka. Zbog toga su svi izvanbračni spolni odnosi, promatrani sa stanovišta katoličke etike, neodrživi i neobranjivi.

Marijan Bišкуп O. P.

BEWUSSTSEINSERWEITERUNG DURCH MEDITATION. Napisali L. Boros, J. B. Lotz, B. Staehelin, E. Benz, P. Waser i W. Strolz. 160 stranica. Verlag Herder (Freiburg, Hermann-Herder-Strasse 4, BRD) 1973. Cijena DM 17,50.

U ovoj knjizi šest poznatih teologa njemačkog jezičnog područja pišu o putovima k suvremenoj meditaciji.

U prvom poglavlju L. Boros razrađuje pretpostavke za meditativno iskustvo u čovjekovu životu kojim se proširuje i produbljuje svijest ulaženjem u svoj vlastiti nutarnji svijet. U drugom poglavlju J. B. Lotz pod naslovom »Einsamkeit als menschliche Grenzerfahrung« razlaže produbljivanje ljudske svijesti kroz ljudska *granična iskustva* ili *granične situacije* (kako Jaspers voli govoriti) u savršenoj osami. Granična iskustva ili granične situacije u kojima kao da čovjek dolazi do granice svoje zemaljske egzistencije jesu, na primjer, tjelesna ili duševna trpljenja, smrt, krivnja, borba za život i smrt, za biti i ne biti, i slično. U takvim situacijama čovjek dolazi u krizu u kojoj zna izabrati samoubojstvo kao jedini izlaz iz takve situacije. Takva jedna granična situacija jest i *osamljenost*.

U trećem poglavlju (Das unzerstörbare in der Selbsterfahrung) opisuje Balthasar Staehelin produbljivanje ljudske svijesti kroz osobno iskustvo »druge stvarnosti«, koja pretpostavlja određenost ljudske naravi. U tu »druhu stvarnost« spadaju bezvremenitost, besprostornost i bespovijesnost, odnosno sjedinjenje sa svima. Ta »druga stvarnost« jest stoga nešto nerazorivo, neuništivo na biološkoj razini svakog čovjeka. U »prvu stvarnost« spada vezanost pojedine osobe na vremenitost (vrijeme), prostornost (prostor) i povi-